

УДК 331.56

Статистичне дослідження проблем безробіття в Україні в регіональному розрізі

Тарасова К.І.

кандидат економічних наук,
викладач кафедри статистики
Одеського національного економічного університету

У статті розглянуто сучасний стан рівня безробіття в Україні. Проведено аналіз динаміки показника за останні десять років. Зроблено порівняння рівнів безробіття з країнами Європи. Проаналізовано структуру безробітного населення за секторами економіки. Визначено середній строк пошуку роботи та основні методи, якими при цьому користуються безробітні. Побудовано регресійну модель впливу факторів на рівень безробіття.

Ключові слова: ринок праці, робоча сила, зайнятість, безробіття, рівень безробіття, динаміка, факторний аналіз.

Тарасова К.И. СТАТИСТИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ ПРОБЛЕМ БЕЗРАБОТИЦЫ В УКРАИНЕ В РЕГИОНАЛЬНОМ РАЗРЕЗЕ

В статье рассмотрено современное состояние уровня безработицы в Украине. Проведен анализ динамики показателя за последние десять лет. Произведено сравнение уровней безработицы со странами Европы. Проанализирована структура безработного населения по секторам экономики. Определен средний срок поиска работы и основные методы, которыми при этом пользуются безработные. Построена регрессионная модель влияния факторов на уровень безработицы.

Ключевые слова: рынок труда, рабочая сила, занятость, безработица, уровень безработицы, динамика, факторный анализ.

Tarasova K.I. STATISTICAL RESEARCH ON THE UKRAINIAN UNEMPLOYMENT PROBLEMS IN REGIONAL ASPECT

The article deals with the current state of unemployment in Ukraine. An analysis of the dynamics of the indicator over the past ten years is carried out. Comparison of the unemployment rates with the European countries is conducted. The structure of the unemployed population by sectors of the economy is analyzed. The average term of the job's search and basic methods used by the unemployed are defined. A regressive model of the influence of factors on the level of unemployment is constructed.

Keywords: labor market, labor force, employment, unemployment, unemployment rate, dynamics, factor analysis.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У сучасних умовах розвитку національної економіки ринок праці посідає центральне місце серед інших ринків країни, а проблеми запобігання безробіттю набувають особливої уваги. Через безробіття виникає замкнене коло проблем: міграція населення, зменшення рівня споживання, а відповідно, і виробництва, підвищення вимог до праці та її знецінення.

Безробіття набуває масового характеру та становить реальну загрозу для державного та суспільного добробуту, воно призводить до зростання напруги на ринку праці, поширює розвиток вимушеної неповної та неформальної зайнятості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оскільки стрімке зростання безробіття та падіння рівня зайнятості є однією з найважливіших проблем будь-якої країни світу загалом та України зокрема, то й до її вирішення

зверталася велика кількість науковців. Серед іноземних учених варто відзначити роботи А. Оукена, П. Самуельсона, Г. Теренса та А. Філіпса. Серед вітчизняних учених дослідженням указаної тематики займалися Д. Акімова, Л. Гальків, І. Гнибіденко, Д. Горбач, О. Котляр, О. Палій, М. Папієв, А. Позняк, М. Скаржинський, В. Юрчишин тощо.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність безлічі досить ґрунтовних досліджень сучасних тенденцій розвитку ринку праці та проблеми безробіття, є підстави вважати, що залишаються недостатньо вивченими фактори, які впливають на рівень безробіття в країні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є статистичне дослідження основних тенденцій, що характеризують динаміку безробіття в Україні, та виявлення основних чинників, які збільшують рівень безробіття.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасний стан ринку праці характеризується наявністю певних проблем, які є бар'єром для нормального соціально-економічного розвитку як усієї країни, так і її окремих регіонів. Особливе занепокоєння викликає наявність кількісно-якісного дисбалансу між пропозицією та потребою у робочій силі, високим рівнем безробіття, падінням зайнятості, низьким рівнем працевлаштування в сільській місцевості.

Безробіття характеризує незайнятість певної частини економічно активного населення (трудових ресурсів) унаслідок об'єктивних причин (процесів), притаманних ринковій економіці, таких як циклічність розвитку економіки, суперечливий характер НТП, високі темпи модернізації виробництва, дія закону народонаселення тощо. Безробіття, що виникло внаслідок об'єктивних причин, зобов'язує суспільство турбуватися про громадян, які залишилися без роботи не з власної вини та не за власним бажанням.

Безробіття – це соціально-економічне явище, у результаті якого частина працездатного населення не може знайти роботу, стає відносно надлишковою, поповнюючи резерв робочої сили, тобто це перевищення пропозиції робочої сили над попитом на неї. Безробітні у визначенні Міжнародної організації праці – це особи у віці 15–70 років (як зареєстровані, так і незареєстровані в державній службі зайнятості), які одночасно відповідають трьом умовам: не мають роботи (прибуткового заняття), шукають роботу або намагаються організувати власну справу, готові приступити до роботи протягом двох наступних тижнів. До безробітних також належать особи, які навчаються за направленнями служби зайнятості, знайшли роботу та чекають на відповідь або готуються до неї приступити, але на даний момент ще не працюють [1, с. 409].

Своєю чергою, згідно із Законом України «Про зайнятість населення», безробітними вважаються працездатні громадяни працездатного віку, які через відсутність роботи не мають заробітку або інших передбачених законодавством доходів і зареєстровані у державній службі зайнятості як такі, що шукають роботу, готові та здатні приступити до підходящої роботи. Безробітними визнаються також інваліди, які не досягли пенсійного віку, не працюють і зареєстровані як такі, що шукають роботу.

Безробіття становить загрозу національному розвитку та безпеці, оскільки може бути

головною причиною соціально-економічної дестабілізації серед працівників великих промислових і ключових підприємств у життєзабезпеченні країни. Безробіття стає фактором дестабілізації й тоді, коли суттєво зростає кількість осіб, які впродовж тривалого часу шукають роботу: люди погано контролюють свою поведінку, знаходяться у відчай та здатні на будь-які вчинки [2, с. 752].

Протягом останніх років в Україні спостерігається поступове збільшення рівня безробіття населення (рис. 1).

Так, рівень безробіття (за методологією МОП) економічно активного населення віком 15–70 років у цілому по Україні в 2016 р. становив 9,3%, а серед населення працездатного віку – 9,6%. Порівняно з 2006 р. значення показників у середньому збільшилися більше ніж на 35,0%. Як свідчать дані рисунку, особливо критичні значення спостерігалися у 2009 р. – році світової фінансової кризи – та починаючи із 2013 р., що співпадає з національною економічною, соціальною й політичною кризою.

Національний рівень безробіття є одним із найбільших в Європі: порівнюючи дані Державної служби статистики та Євростату, можна побачити, що Україна випереджає більшість країн Європи (табл. 1). У середньому рівень безробіття в Україні перевищує європейський на 27,4%.

Для більш детального аналізу ринку праці в Україні проаналізуємо рівень безробіття за її регіонами (рис. 2).

Таким чином, сьогодні найбільший рівень безробіття притаманний Донецькій і Луганській областям, що пояснюється складними соціально-економічними умовами життя та праці під час проведення державою антитерористичної операції. Найнижчі показники характерні для Харківської, Одеської та Київської областей, що пов'язано з наявністю в них потужного промислового комплексу.

Якщо підійти до питання безробіття з погляду секторів економіки, то можна побачити, що найбільші рівні показника спостерігаються у таких галузях, як промисловість, оптова та роздрібна торгівля, сільське господарство та будівництво (рис. 3) [3; 4].

Такий стан речей є зовсім не дивним. Різке підвищення індексу цін виробників промислової продукції в 2015–2016 рр. на тлі зниження внутрішнього платоспроможного попиту утворило ризики збуту на внутрішньому ринку та призвело до стагнації та подальшого скорочення випуску промислової продукції. Мен-

ший обсяг випуску продукції потребує й меншої кількості працівників підприємств, що викликає масові звільнення.

Негативні тенденції притаманні й сектору оптової та роздрібної торгівлі: тільки протягом останнього року валова додана вартість галузі знизилася на 6,1%. Водночас дещо поліпшилася ситуація у сфері будівництва: у 2016 р. індекс будівельної продукції вперше за останні п'ять років був більше 100%, проте до рівня 2011 р. ще дуже далеко.

Сільському господарству притаманні інші проблеми, зокрема високий рівень прихованого та сезонного безробіття, що поясню-

ється сезонним характером праці, повільним упровадженням інновацій, незадовільним станом виробничої та соціальної інфраструктури [5].

Один із найменших рівнів безробіття характерний для сфери інформатизації та телекомунікації, що пояснюється швидким розвитком ІКТ у час сучасної цифрової революції.

Середня тривалість пошуку роботи безробітними в 2016 р. в середньому по Україні становить сім місяців, а в регіонах цей показник коливається в межах від 3 до 10 (рис. 4). Найдовша тривалість безробіття спостерігається у Рівненській та Житомирській областях.

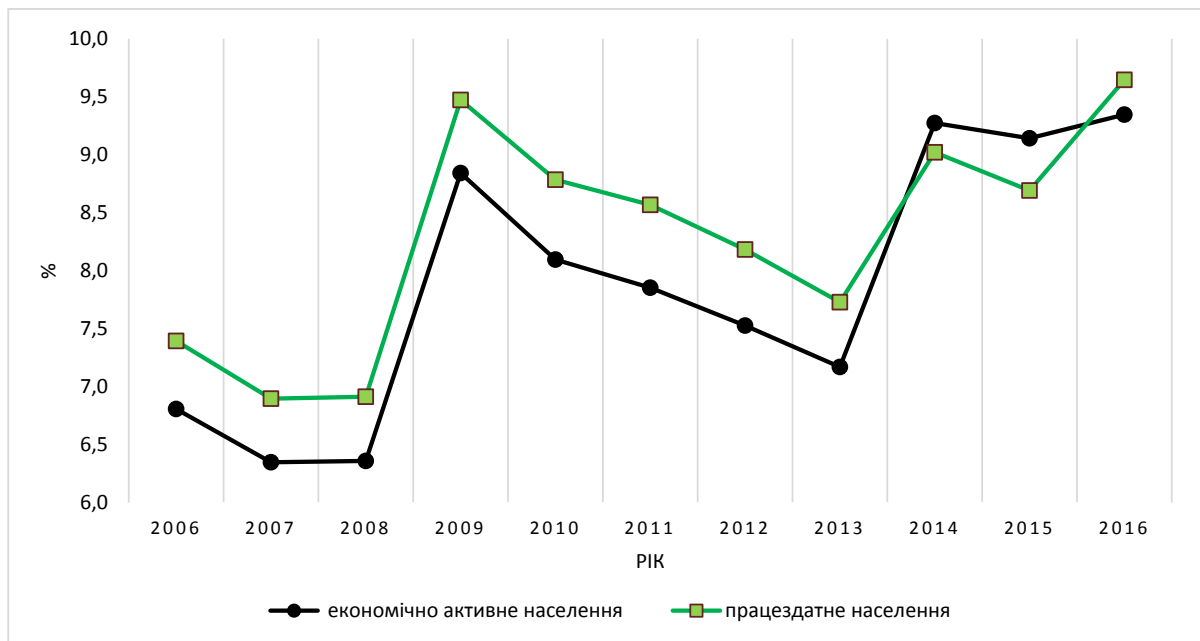

Рис. 1. Динаміка рівня безробіття населення в Україні, 2006–2016 рр. [3]

Таблиця 1

Рівень безробіття в Україні та країнах Європейського Союзу

Країна	Рівень безробіття, %	Країна	Рівень безробіття, %
Іспанія	16,5	Словенія	6,0
Італія	10,9	Люксембург	5,8
Хорватія	9,5	Болгарія	5,6
Кіпр	9,4	Данія	5,6
Україна	9,3	Естонія	5,6
Франція	9,2	Австрія	5,4
Португалія	8,5	Нідерланди	4,7
Латвія	8,2	Польща	4,7
Фінляндія	8,0	Румунія	4,7
Бельгія	7,2	Великобританія	4,4
Словаччина	7,2	Угорщина	4,0
Литва	6,6	Мальта	3,9
Ірландія	6,3	Німеччина	3,5
Швеція	6,2	Чеська Республіка	2,7

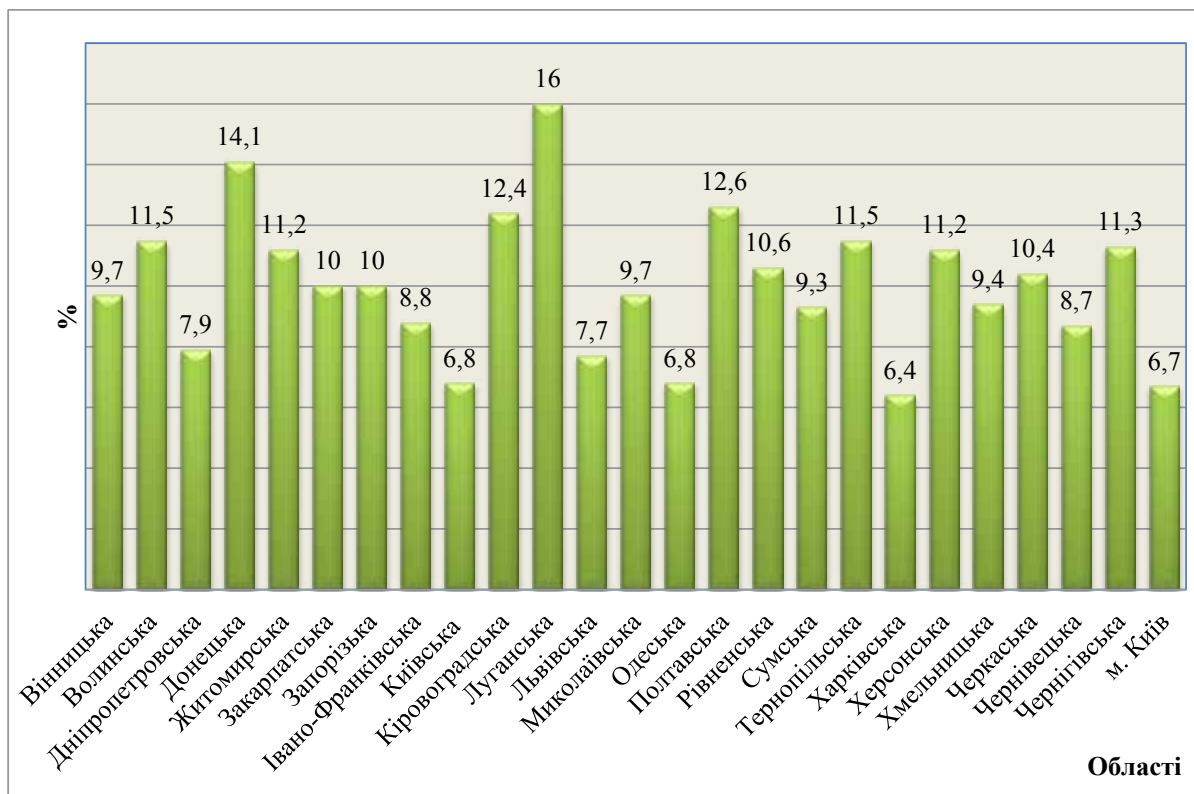

Рис. 2. Рівень безробіття в Україні в регіональному розрізі, 2016 р.

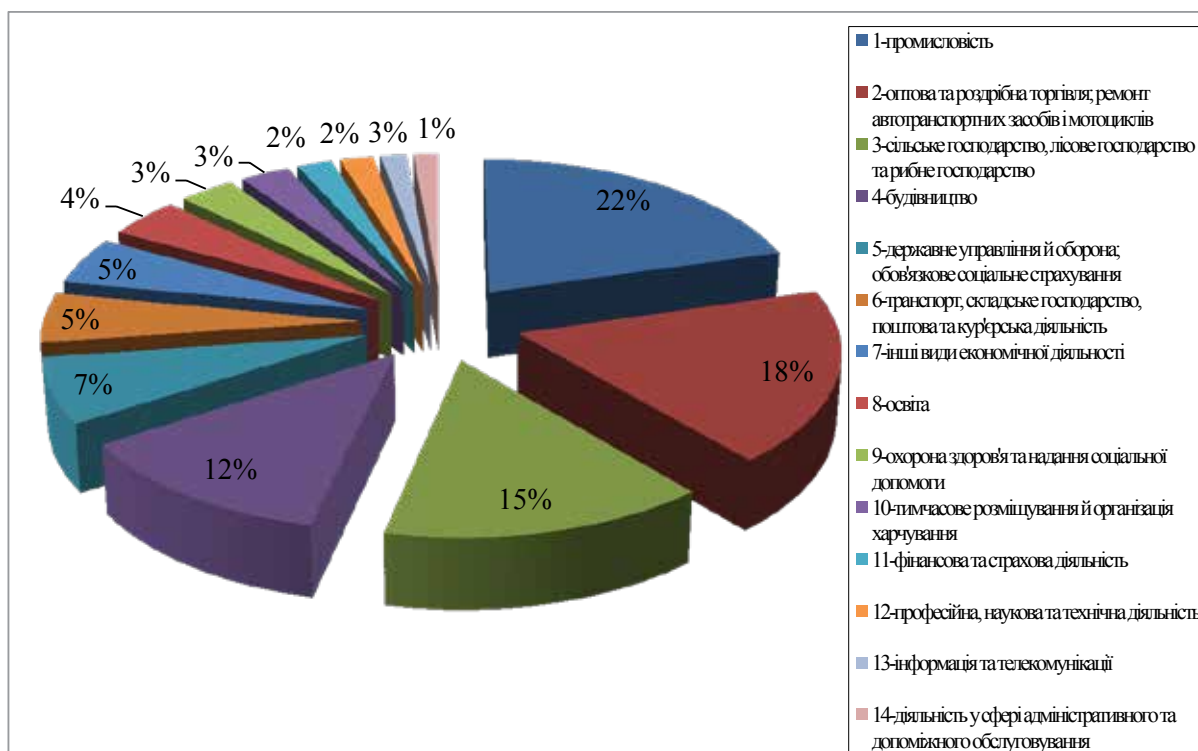

Рис. 3. Структура безробітного населення в Україні за видами економічної діяльності, 2016 р.

Дані рис. 4 свідчать, що у цілому тривалість пошуку роботи серед жінок є дещо більшою, ніж серед чоловіків, що пояснюється небажанням роботодавців наймати праців-

ницю, яка може в перспективі піти у декретну відпустку.

Найбільш розповсюдженим методом пошуку роботи для цих людей виступають осо-

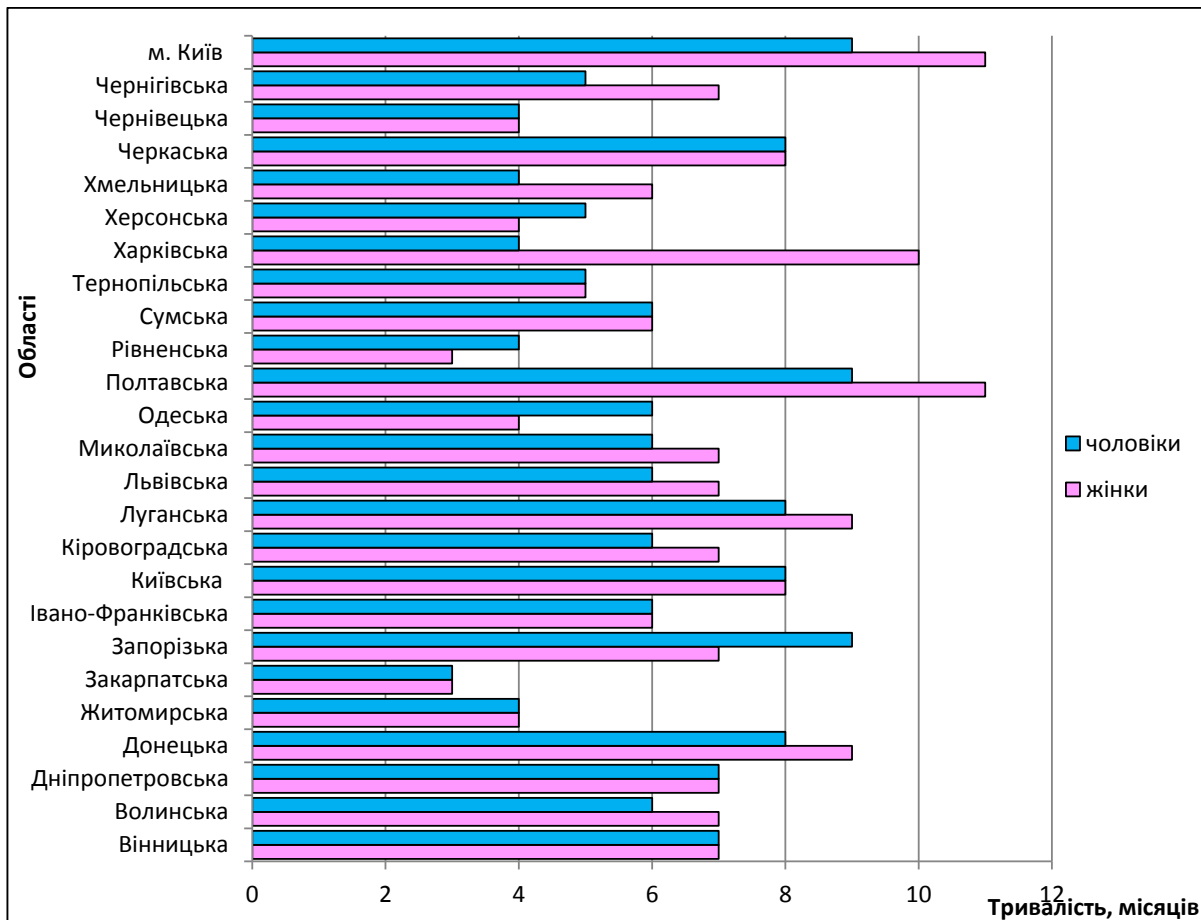

Рис. 4. Середня тривалість пошуку роботи безробітними за статтю та регіонами, 2016 р.

бисті зв'язки з певними членами підприємств та організацій (35,3%), велика кількість із них звернулася за допомогою у службу зайнятості (26,6%). Також останнім часом набирає популярності метод пошуку роботи за допомогою всесвітньої мережі Інтернет, якою в 2016 р. скористалися 15,8% безробітних.

Наступним елементом, який допоможе детальніше проаналізувати ситуацію на ринку праці України, виступає розрахунок коефіцієнтів інтенсивності. Їх визначення дає можливість привести різні в часі та просторі величини до однієї основи та отримати показники на зразок «кількість безробітних на 1000 осіб економічно активного населення»

Розраховують коефіцієнти інтенсивності діленням абсолютної величини новоутворених соціальних сукупностей (зайнятих або безробітних) на економічно активне населення.

Загальний коефіцієнт інтенсивності безробіття розраховується за формулою:

$$K_{\text{безр}} = \frac{Б}{З + Б} \cdot 1000, \quad (1)$$

де $K_{\text{безр}}$ – загальний коефіцієнт безробіття;
 $З$ – кількість зайнятих в економіці;
 $Б$ – кількість безробітних;
 $З + Б$ – кількість економічно активного населення.

Динаміка коефіцієнту інтенсивності безробіття в Україні та Одеській області за період 2013–2016 рр. наведена в табл. 2.

Проведені розрахунки свідчать про негативну динаміку коефіцієнту: порівняно з 2013 р. по Україні він збільшився на 30,4%, в Одеській області – на 27,8%. Таким чином, в Україні в 2016 р. на 1000 осіб економічно активного населення припадає 94 особи безробітного населення, а в Одеській області – 68 осіб.

Інтенсивність соціального процесу стосовно того чи іншого контингенту населення (чоловіків або жінок, міського чи сільського населення, робітників чи службовців та ін.), в якому цей процес може відбуватися, також вимірюють за допомогою спеціальних коефіцієнтів.

Загальна схема побудови спеціальних коефіцієнтів інтенсивності безробіття така:

**Динаміка коефіцієнту інтенсивності безробіття
в Україні та Одеській області, 2013–2016 рр.**

Роки	Україна		Одеська область		К безр. по Україні, %	К безр. по Одеській обл., %
	Зайняте населення у віці 15-70 років, тис. осіб	Безробітне населення у віці 15-70 років, тис. осіб	Зайняте населення у віці 15-70 років, тис. осіб	Безробітне населення у віці 15-70 років, тис. осіб		
2013	20404,10	1576,50	1 064,50	59,5	71,7	52,9
2014	18073,30	1847,60	1 009,40	72,5	92,7	67,0
2015	16443,20	1654,70	1 016,20	70,1	91,4	64,5
2016	16276,90	1678,20	1 000,60	72,5	93,5	67,6

$$K_{\text{безр}}^K = \frac{B^K}{3+B} \cdot 1000, \quad (2)$$

де $K_{\text{безр}}^K$ – спеціальний коефіцієнт безробіття;

B^K – кількість безробітних спеціального контингенту, осіб.

Спеціальні коефіцієнти безробіття жіночого та чоловічого населення розраховуються відповідно:

$$K_{\text{безр}}^{\text{ж}} = \frac{B^{\text{ж}}}{3+B} \cdot 1000, \quad (3)$$

$$K_{\text{безр}}^{\text{чол}} = \frac{B^{\text{чол}}}{3+B} \cdot 1000, \quad (4)$$

де $K^{\text{ж}}$ і $K^{\text{чол}}$ – відповідно коефіцієнти безробіття жіночого та чоловічого населення;

$B^{\text{ж}}$ і $B^{\text{чол}}$ – кількість безробітних жінок та чоловіків.

Розраховані спеціальні коефіцієнти безробіття жіночого та чоловічого населення в Україні та Одеській області в 2013–2016 рр. наведено в табл. 3.

Таблиця 3

**Спеціальні коефіцієнти безробіття
жіночого та чоловічого населення
в Україні та Одеській області,
2013–2016 рр.**

Роки	Україна		Одеська область	
	$K_{\text{безр}}^{\text{ж}}$	$K_{\text{безр}}^{\text{ч}}$	$K_{\text{безр}}^{\text{ж}}$	$K_{\text{безр}}^{\text{ч}}$
2013	28,7	40,0	12,3	40,7
2014	35,6	57,1	21,3	45,8
2015	38,2	53,2	16,9	47,6
2016	36,3	57,2	16,4	51,2

Коефіцієнт безробітного населення чоловіків, як по Україні, так і по Одеській області значно вищий за коефіцієнт безробітного населення жінок. У 2016 р. на 1000 осіб економічно активного населення в Україні у цілому

припадає 57 безробітних чоловіків, в Одеській області даний показник менший на шість осіб; великого розмаху в показниках немає, чого не можна сказати про кількість жінок: у 2016 р. на 1000 осіб економічно активного населення в Одеській області припадало 16 безробітних жінок, а по Україні у цілому – 36 осіб, що в 2,3 рази більше. Можна зробити висновки, що структура безробітних жінок в Одеській області та Україні значно відрізняється, чого не можна сказати про чоловіків.

Рівень безробіття серед чоловіків є значно вищим, аніж серед жінок. Переважно це пояснюється тим, що українські жінки довше живуть, довший період часу зберігають працездатність та мають менший рівень доходів і пенсій, що спонукає їх до трудової активності, у тому числі після досягнення пенсійного віку.

Останнім кроком нашого статистичного аналізу рівня безробіття виступив факторний аналіз, який допоміг у виявленні чинників, які впливають на безробіття найбільше. Для виявлення цих головних факторів нами був проведений регресійний аналіз динаміки даних по Україні у цілому за останні 10 років і побудована багатофакторна регресійна модель. Результативним показником нами був вибраний рівень безробіття.

У ході покрокового відбору даних було взято три взаємозалежних фактори, які впливають на результативний показник. До них віднесені: середня заробітна плата (x_1), індекс споживчих цін (x_2) і валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення (x_3).

По Україні була отримана така регресійна модель:

$$\hat{Y} = -2,857 + 0,007x_1 - 0,049x_2 - 0,001x_3 \quad (5)$$

Знаки всіх коефіцієнтів регресії відповідають економічній сутності напрямів впливу

вибраних факторів на результативний показник. Так, вільний член рівняння може мати будь-який знак. Зв'язок між інфляцією та рівнем безробіття був уперше помічений у 50-ті роки вченим Філіпсом, який побудував свою відому криву. Згідно із цією кривою, чим більша інфляція, тим меншим є рівень безробіття, що характеризується знаком «мінус» до x_2 у рівнянні.

ВНП на душу населення має такий самий ефект: підвищення ВНП означає зростання економіки та зростання рівня виробництва та надання послуг, що означає й зайнятість більшої кількості населення. Отже, вплив показника x_3 характеризується знаком «мінус».

Зазвичай підвищення заробітної плати (фактор x_1) позитивно впливає на безробіття у бік його зменшення, однак наша модель показує зовсім інші дані. Це можна пояснити тим, що суттєве підвищення мінімальної заробітної плати в два рази в 2016 р. не мало за собою економічного підґрунтя. Це змушувало роботодавців звільняти працівників та наймати їх нелегально, оскільки обсяги їх коштів оставались незмінними. Саме вплив цього фактору вказує на неефективність політики держави на ринку праці.

Також відзначимо, що отриманий коефіцієнт множинної кореляції R , який використовується як міра тісноти зв'язку між результативною ознакою і факторами, що увійшли до рівняння регресії, дорівнював 0,862, що свідчить про адекватність отриманої регресійної моделі.

Розрахований коефіцієнт детермінації (R -квадрат), виражений у відсотках (74,4%), показав, що 74,4% варіації рівня безробіття пояснюється зміною включених у модель факторів, що говорить про тісний зв'язок між результативною та факторними ознаками [6; 7].

Висновки з цього дослідження. Отже, проблема високого рівня безробіття є ключовим питанням в ринковій економіці. Безробіття виступає актуальною проблемою, яка потребує негайного вирішення. Глибинний аналіз цього феномену допоможе у виробленні практичних рекомендацій, які можуть бути використані для розроблення та реалізації ефективною соціально-економічної політики, спрямованої на зменшення рівня безробіття до соціально допустимого рівня та підвищення зайнятості економічно активного населення.

Основні напрями вирішення проблеми безробіття мають включати цілу низку заходів, зокрема: приведення законодавства України у відповідність до міжнародних норм і принципів; запровадження механізмів захисту внутрішнього ринку праці; реалізацію Державної та регіональних програм зайнятості; сприяння стабільній діяльності стратегічно важливих підприємств; забезпечення збереження ефективно функціонуючих робочих місць та створення нових; створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу та підприємницької діяльності безробітних; легалізацію тіньової зайнятості тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Pasichna V.H. Psychological analysis of unemployment as a socio-economic phenomenon. Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufrieva. Issue 34. KamianetsPodilskyi: Aksioma, 2016. P. 406–420.
2. Ярова Л.Г. Аналіз рівня безробіття в Україні та напрямки його подолання. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. № 4. С. 752–755.
3. Державна служба зайнятості. URL: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=230309&cat_id=173564.
4. Державна служба статистики України URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Статистичні методи в управлінні розвитком регіону: монографія / А.З. Підгорний, О.В. Самоєнкова, О.Г. Милашко та ін. Одеса: В.М. Гуляєва, 2016. 218 с.
6. Янковий О.Г. Порівняльний аналіз методів факторного економічного аналізу на базі мультиплікативних моделей. Статистична оцінка соціально-економічного розвитку: зб. наук. пр. за матер. 11-ї Всеукраїнській наук.-практ. конф. (20 травня 2011 р.). Хмельницький, 2011. С. 18–23.
7. Янковий О.Г. Детерміновані моделі факторного економічного аналізу. Методологія статистичного забезпечення розвитку регіону: монографія; за заг. ред. А.З. Підгорного. Одеса: Атлант, 2012. С. 125–143.

REFERENCES:

1. Pasichna V.H. Psychological analysis of unemployment as a socio-economic phenomenon / V.H. Pasichna // Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostyuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine / scientific editing by S.D. Maksymenko, L.A. Onufriieva. – Issue 34. – KamianetsPodilskyi : Aksioma, 2016. – P. 406–420.
2. Yarova L.H. (2015) Analiz rinvia bezrobittia v Ukrainy ta napriamky yoho podolannia [Analysis of the unemployment rate in Ukraine and directions for overcoming it] Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky [Global and national problems of the economy]. Issue 4. pp. 752-755.
3. State Employment Service [Electronic resource]. – Access mode: http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=230309&cat_id=173564
4. State Statistic Service of Ukraine [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Pidhornyi A. Z., Samotoienkova O. V., Mylashko O. H. (2016) Statystychni metody v upravlinni rozvytkom rehionu : monohrafiia [Statistical methods in the management of regional development: a monograph]. Odessa. FOP Huliaieva V. M. [PHPE]. 218 p.
6. Yankovyi O. H. Porivnialnyi analiz metodiv faktornoho ekonomichnogo analizu na bazi multiplykatyvnykh modelei [Comparative analysis of factor analysis methods based on multiplicative models]. Proceedings of the Statystychna otsinka sotsialno-ekonomichnogo rozvytku: 11 Vseukrainskii nauk.-prakt. konf. (Ukraine, Khmelnytskyi, May 20, 2011). Khmelnytskyi. – pp. 18-23.
7. Yankovyi O. H. (2012) Determinovani modeli faktornoho ekonomichnogo analizu [Deterministic models of factor economic analysis]. Metodolohiia statystychnoho zabezpechennia rozvytku rehionu: monohrafiia / za zah. red. A. Z. Pidhornoho. [Methodology of statistical support for the development of the region: monograph / per reduction of A.Z. Podgorny]. Odessa. Atlant. pp. 125-143.